

Зоя Миколаївна Покровська,
 викладач відділу спеціального фортепіано,
 Одеська середня спеціалізована музична
 школа-інтернат ім. проф. П. С. Столярського,
 Сабанєєв міст 1, м. Одеса, Україна

МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ГРІ НА ФОРТЕПІАНО

У статті розглянуто методичний супровід обдарованих дітей як ефективну і актуальну стратегію роботи в фортепіанному класі. Визначено складові загальної і музичної обдарованості, а також специфічні психологічні особливості музично-обдарованих дітей. Методичний супровід визначається як інтегральний вид педагогічної взаємодії педагога і учня в класі фортепіано, який ґрунтується на індивідуальному і творчому підходах. Запропоновано певні методи роботи в класі фортепіано, які спрямовані на максимально ефективний розвиток обдарованої дитини в особистісному і музично-виконавському контексті.

Ключові слова: обдарованість, музична обдарованість, навчання гри на фортепіано, методичний супровід.

Духовне становлення, всебічний розвиток, формування творчих здібностей зростаючого покоління є провідною проблемою педагогічної науки в контексті формування потенціалу суспільства України. Не викликає сумніву необхідність організації особливого навчально-розвиваючого системного освітнього середовища для обдарованих дітей, спрямованого на урахування їх психологічних особливостей. Нерідко підготовка педагогічних кадрів передбачає таку організацію навчального процесу, яка орієнтується на максимальний розвиток «середніх» учнів. Не заперечуючи наявність у кожної дитини певної потенційної обдарованості, ми, тим не менш, вважаємо за необхідне враховувати певні психологічні девіації обдарованих дітей, які можуть ускладнювати їх розвиток в умовах традиційної педагогічної системи, а можуть стати поштовхом для становлення в майбутньому видатних діячів науки і культури.

Розкриття потенціалу і створення ефективних умов для розвитку обдарованих дітей в процесі музичних занять, зокрема в процесі навчання на фортепіано, є виключно актуальною проблемою сучасної мистецької педагогіки. Адже навчання гри на фортепіано знаходиться в центрі розвинутої мережі дитячих музичних і мистецьких шкіл та студій, які в системі позашкільної освіти стають потужним чинником творчого розвитку обдарованих дітей, і, як наслідок, творчого перетворення суспільства в цілому.

Проблематика виявлення і розвитку обдарованої дитини є актуальною в галузі педагогічних і психологічних наук (Д. Боговяленська, М. Гнатко, В. Дружинін, Г. Костюк, О. Кульчицька, В. Моляко, О. Музика, О. Матюшкін та ін.). Створенню актуальних моделей і стратегій навчання і виховання обдарованих учнів приділяють увагу в умовах індивідуальної освіти такі вчені, як В. Давидов, Д. Ельконін, Дж. Галлахер, В. Грір. Організації педагогічної взаємодії з обдарованими учнями розглядали Ю. Кулюткін, А. Маркова, В. Сластьонін та ін. У сучасній психологічній літературі безпосередньо розглядається і проблема

труднощів, що виникають у навчанні обдарованих дітей (К. Геллер, С. Ланджоул, С. Майлз, С. Марленд, Х. Пассов, О.І. Щєбланова, Дж. Фримен). При цьому науковці підкреслюють недостатню готовність учителів до організації ефективної педагогічної взаємодії з обдарованими дітьми (С. Толан, П. Торренс).

Матеріали доповіді Дж. Фрімена, професора, засновника Європейської ради з високих здібностей (European Council for High Ability) дозволили ознайомитись із сучасними тенденціями роботи з обдарованими дітьми в країнах Західної Європи. Так, європейська система навчання обдарованих дітей має стати унікальною платформою, що відповідатиме потребам і культурним особливостям країн. Така система передбачає особливу підготовку вчителів, засновану на індивідуальному і суб'єктивно-творчому підході до навчання. Однак, вчений підкреслив присутність неоднорідності концепцій роботи з обдарованими дітьми в різних країнах, які пояснюються інколи зосередженістю на наданні однакових можливостей кожній дитини, а інколи – елітарністю освіти.

Питання навчання гри на фортепіано розглядалися багатьма вченими, педагогами і музикантами (Л. Баренбойм, Т. Беркман, Т. Воробкевич, Л. Гусейнова, Н. Кашкадамова, О. Кузнецова, Н. Лисіна, С. Липська, Г. Нейгауз, Г. Падалка, Г. Ципін, В. Шульгіна, О. Щолокова та ін.). Музична обдарованість розглядається вченими як вищий прояв музичних здібностей (Б. Теплов, А. Готсдінер). Дж. Рензулі виокремлює в музичній обдарованості три компоненти: мотивація, високі здібності і креативність. Навчання гри на фортепіано як засіб ефективного індивідуального розвитку обдарованих дітей активно вивчається вченими, але ефективні стратегії, які відповідатимуть сучасним потребам суспільства і особистості, на наш погляд, ще потребують теоретично-методичної обґрунтованості в контексті інноваційних технологій в галузі фортепіанної педагогіки. Метою статті є обґрунтування змісту методичного супроводу обдарованих дітей в умовах навчання гри на фортепіано, як ефективної стратегії педагогічної

взаємодії з музично-обдарованими дітьми.

Обдарованість розглядається вченими як системна якість психіки. Дослідники наголошують на те, що обдарованість має змогу розвиватися протягом всього життя і безпосередньо впливати на якість і результати діяльності особистості. Узагальнення досвіду психологічних досліджень демонструє активне начало обдарованості. Це означає, що в процесі становлення обдарованості, вона трансформує і інтегрує в себе все, що має вплив на особистість. Вказується, що обдарованість «вбирає» в себе зовнішній вплив і самоорганізує особистість [5]. Обдарованість, на думку психологів, розвивається на основі здібностей, які, в свою чергу, ґрунтуються на задатках (Д. Богоявленська, В. Крутецький С. Рубінштейн та ін.). Задатки, в поєднанні з певними передумовами дають змогу особистості в стандартних умовах досягати нестандартно високих результатів діяльності [1]. Американські дослідники (Дж. Рензулі і Р. Стернберг) визначають обдарованість як інтегральну якість особистості, компонентна структура яких виходить за межі інтелектуального розвитку, адже важливе місце в неї займають креативність та мотивація, націлена на певний вид діяльності. Підкреслюється, що саме наполегливість в поєднанні з креативністю дає, навіть, більший результат, ніж когнітивні здібності [8].

Визначені в різних дослідженнях характеристики обдарованої дитини можна звести до переліку основних характерних якостей, які диференціюються за двома аспектами: інструментальним і мотиваційним [4]. Інструментальний аспект дозволяє визначити такі характеристики: наявність у дитини специфічної стратегії діяльності, наявність структурованих знань щодо певного виду діяльності, високий рівень здатності навчатися. Мотиваційний аспект передбачає активно позитивне ставлення дитини до того, чим він займається, висока чутливість. пізнавальна потреба, відсутність інтересу до стандартних і типових, а також легких завдань, достатньо висока критичність до результатів власної діяльності [9].

Музична обдарованість, на думку вчених може розглядатися як вид загальної або творчої обдарованості. У дітей, яких слушно називати музично обдарованими переважає розвиненість невербального інтелекту, високо розвинені сенсорно-перцептивні і когнітивно-творчі компоненти музичності. Також важливим компонентом музичної обдарованості можна називати духовність, здатність тонко сприймати і відчувати музику на емоційно-духовному рівні (С Лосева).

Музична обдарованість у різних дітей може проявлятися в різних аспектах. Досвід показує, що, наприклад, зовсім не обов'язково, що музично-обдарована дитина буде мати абсолютний слух. Але є певні особливості, які зустрічаються найчастіше. Наприклад, це стійке та індивідуалізоване сприйняття тону, здатність концентруватися на

музичних заняттях (що є проявом мотиваційного компоненту), здатність дуже швидко запам'ятовувати музику, що ґрунтується на особливій інтегральній формі музичного сприйняття, якою не володіють діти з «середніми» здібностями. Дуже часто музично-обдаровані діти мають здібність підбирати мелодії за слухом, безпосередньо не навчаючись цьому. Також обдаровані діти відрізняються руховою технікою, гарною координацією рухів. Важливим моментом є те, що означені характеристики, а також внутрішня потреба обдарованих дітей імпровізувати на інструменті, постійно відтворювати на клавіатурі все, що вони почули, створювати власні мелодії, шукати співзвуччя або акорди, не потребують активізації спеціальним навчанням, на відміну від дітей з музичними здібностями. для який музичні заняття стають поштовхом для розкриття їх музичного потенціалу.

Музично обдаровані діти нерідко стикаються в процесі навчання з певними проблемами психологічного і практичного порядку. Перш за все, проблемою стає певний парадокс: з одного боку такі учні дуже легко показують високий результат занять, а з іншого – це їм дається легко, особливо на першому етапі роботи. Обдаровані діти не відчують перепон в процесі занять, не виникає внутрішніх бар'єрів, які вони мають долати, і, в результаті, висока здатність до навчання не дає сформуватися працездатності. В результаті, багато обдарованих дітей згодом відчувають певну кризу, з того моменту, коли високо розвинутих музичних здібностей не вистачає для подальшого розвитку, а звичка працювати не встигла сформуватися.

Інша проблема стосується невідповідності між віком учня (і відповідним психоемоційним розвитком) та рівнем музичних творів, які він здатен виконувати. Учень працює над складними музичними творами, які потребують зрілих емоцій і думок, зрілого світогляду, духовних можливостей. Неготовність зрозуміти художньо-образний контент музичного твору, підтексти, закладені композитором, дитині не лишається нічого, окрім імітації виконавської поведінки викладача. Однак в підлітковому віці від обдарованого учня чекають прояву яскравої індивідуальності і емоційної відкритості, і, у випадку, коли вчитель і учень не встигли перейти від наслідування до власних проявів внутрішнього світу, оцінка виконавства може стати в певній мірі негативною.

В психологічній сфері обдаровані діти нерідко виявляють підвищену критичність і нетерпимість, при цьому, направлену як на себе, так і на інших. Талановиті діти дуже тонко реагують на зовнішні сигнали, що може виглядати як підвищена активність, збудженість, відволікання тощо. І дуже важливою вимогою до педагога, що працює з обдарованим учнем є його терпимість, толерантність і педагогічне розуміння.

Всі означені вище моменти доводять, що робота з обдарованими учнями, зокрема в процесі музичних занять, не може бути регламентованою, стандартною, конформістською. Для гармонійного

розвитку обдарованої дитини в класі фортепіано необхідно створювати особливі умови, які, з одного боку, диктуються психологічними особливостями обдарованих учнів, а з іншого – особливостями музичних занять в цілому, і які ґрунтуються на неповторності і нерегламентованості кожного музичного заняття. Адже фортепіанне навчання засноване на індивідуально-творчому підході та принципі поєднання емоційного і свідомого, художнього і технічного в процесі сприймання, виконання і творення музики (В. Черкасов).

Дослідники і методисти в галузі фортепіанної педагогіки стверджують, що розвиток музично-обдарованих дітей потребує створення концептуально пов'язаних педагогічних умов, які здатні забезпечити розвиваючий характер навчання, діалогічність (суб'єктний підхід), художньо-орієнтоване розвиваюче середовище та педагогічна підтримка особистісної, когнітивної і емоційної сфери дитини, що дає змогу створити орієнтаційне поле розвитку, активізувати і підтримати інтерес до музики, актуалізувати самоорганізаційні процеси психіки учня [2].

Ми вважаємо, що означені педагогічні умови в фортепіанному класі в процесі роботи з обдарованими дітьми здатна реалізувати індивідуальна стратегія, побудована на систематичному методичному супроводі. Розглянемо докладніше сутність і зміст поняття «методичний супровід».

Поняття «супровід» близьке за значенням до таких понять, як сприяння, допомога у спільному пересуванні; у довідковій літературі визначається, зокрема, як «йти разом з кимось у якості супутника» [3]. У широкому розумінні науковці позначають супровід як системну соціально-психологічну допомогу або форму соціально-психологічної підтримки (Г. Бардієр, Є. Казакова, Є. Козирева). Ю. Слюсарев розглядає супровід як форму надання психологічної допомоги, спрямованої на розвиток та саморозвиток свідомості людини. Розрізняють певні форми супроводу: психологічний, педагогічний, методичний [7].

Методичний супровід ми розглядаємо як взаємодію педагога і учня, яка націлена на вирішення актуальних проблем в процесі всіх етапів і форм фортепіанного навчання. Вчені зазначають, що педагоги мають навчатися володінню засобами організації методичного супроводу обдарованих дітей з метою підвищення його ефективності, з чим ми цілком погоджуємося, адже перехід від традиційної педагогічної поведінки до персоналізованої діалогічної взаємодії може викликати у педагогів певні ускладнення.

Важливим завданням методичного супроводу, як особливого типу організації навчання в класі спеціального фортепіано, є поглиблення учнем здатності до самопізнання, самоконтролю, формування емоційно-ціннісного ставлення до себе в контексті музичних занять, і до власної діяльності. Менторський тон викладання змінюється на інший вид взаємодії, який характеризується схемою «обговорення – порада – підтримка» [6]. Важливою

умовою є те, що психологічна і методична підтримка не «нав'язуються зовні», а формуються у відповідь на запит учня (Т. Свирська). Методичний супровід є видом творчої взаємодії між учнем і педагогом, яка активізує пошукову ініціативу учня та мотивує його шукати відповіді на проблемні питання в процесі осягнення художньо-образного змісту музичного твору. Саме методичний супровід надає можливість учню з малого віку не чекати пасивно оцінки викладача, а вчитися адекватно оцінювати себе, ранжувати власний набір музичних здібностей і інтересів, враховувати в навчанні специфіку власних здібностей і потенціалів тощо.

В процесі методичного супроводу викладач має виконувати широке коло методичних дій: інформаційні (ресурсне забезпечення, надання необхідних, знань, джерел інформації); навчально-методичні (сприяння в освоєнні нових знань та технологій роботи над музичним твором); соціально-психологічна підтримка (психолого-педагогічний супровід навчальної діяльності, профілактика та зняття внутрішніх і зовнішніх конфліктів, збагачення соціального і музичного досвіду учня). Отже, методичний супровід обдарованих дітей в процесі фортепіанного навчання є поліфункціональним і багатовекторним видом діяльності, що ґрунтується на психолого-педагогічній і музично-творчій взаємодії педагога з учнем та націлений на максимально ефективний розвиток обдарованої дитини в особистісному і музично-виконавському контексті.

Серед технологій методичного супроводу, доцільними і ефективними в процесі фортепіанного навчання ми вважаємо, зокрема, такі: метод евристичної бесіди (діалогова форма взаємодії, побудована на проблемних питаннях, в результаті чого не педагог надає учням «готову» інформацію, а учень самостійно шукає відповіді), метод відео-діагностики (процес роботи на уроці, репетиція або сценічний виступ, записаний на відео оцінюються учнем самостійно, відповідно до наданих педагогом критеріїв), метод форсайтингових схем (новий музичний твір виконується педагогом, після чого учень намагається самостійно запропонувати методи роботи над ним та визначити шляхи подолання виконавських труднощів), метод портфоліо (всі відеозаписи з концертних виступів учень збирає, аналізуючи згодом власний художньо-виконавський розвиток). Такі методи активізують навчальну ініціативу, стимулюють творчо-пошукову активність, формують рефлексивний потенціал дитини і актуалізують та оновлюють її музично-виконавський досвід.

Таким чином, ми бачимо, що методичний супровід є актуальною та ефективною технологією психолого-педагогічної взаємодії між учнем і педагогом в класі спеціального фортепіано. Обрання методичного супроводу в якості домінуючої стратегії дає змогу педагогу використовувати та розвивати сильні сторони обдарованої дитини, такі, як креативність, висока вмотивованість, емоційність та ініціативність, уникаючи, при цьому, стандартизованості і авторитарності. Звісно, методи,

запропоновані в роботі є лише прикладом, адже найважливішою умовою методичного супроводу є індивідуальний підхід і психологічно комфортні умови навчання, що передбачає дуже широке коло навчально-розвивальних технологій. Ми вважаємо, що означена в статті тема є перспективною для

методико-теоретичних досліджень в галузі музичної педагогіки. Подальші наукові розвідки з даної проблеми розкриватимуть більш ґрунтовно і докладно методологічні підходи і принципи методичного супроводу обдарованих дітей в процесі навчання гри на фортепіано.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богоявленская Д. Б. Исследование творчества и одаренности в традициях процессуально-деятельностной парадигмы // Основные современные концепции творчества и одаренности / Под ред. Д. Б. Богоявленской. - М., 1997. - 402 с.
2. Гончарова О. В. О гуманистической направленности в работе с одаренными детьми / О. В. Гончарова // Гуманизация образования и проблемы развития личности – Волгоград : Перемена. – 2000. - С.60-71.
3. Козирева О. Програма психологічного супроводу школярів, їхніх учителів і батьків (1-11 кл.) : Робота шкільного психолога [Текст] / О. Козирева // Психолог. – 2003. – № 41 (листопад). - С. 5-15.
4. Лебедева Л. Д. Проблемы одаренности / Л. Д. Лебедева // Образование. – 2000. – № 1. – С. 115-118.
5. Любовецька І. Й. Формування психологічної готовності майбутніх учителів до роботи з обдарованими дітьми / І. Й. Любовецька // Науковий часопис НДПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія № 12. Психологічні науки: Зб. наукових праць. Випуск 11 (35). – К., 2006. – С. 212-217.
6. Новська О. Р. До проблеми методичного супроводу фахового розвитку магістрантів у процесі музичного навчання / О. Р. Новська // Музична та хореографічна освіта в контексті культурного розвитку суспільства. Матеріали та тези I Міжнародної конференції молодих учених та студентів. – Одеса: ПНПУ ім. К. Д. Ушинського, 2015. – С.108-109.
7. Старинська Н. В. Особливості психолого-педагогічного супроводу оптимізації самоактуалізації майбутніх психологів в процесі професійної підготовки / Н. В. Старинська // Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Психологія. –2013. – Вип. 46(2). – С. 237-247. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/VKhnpu_psykhol_2013_46\(2\)_30.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/VKhnpu_psykhol_2013_46(2)_30.pdf)
8. Чорна Л. Обдарованість, її загальні та спеціальні складові / Л. Чорна // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія № 12. Психологія. Зб. наукових праць. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2005. – № 6 (30). – Ч. II. – С. 125-134.
9. Янковчук М. М. До питання нових освітніх систем для навчання обдарованих дітей / М. М. Янковчук // Проблеми сучасної психології : (збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України) / [за ред. С. Д. Максименка, Л. А. Онуфрієвої]. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2010. – Вип. 7. – С. 802–811.

*Зоя Николаевна Покровская,
преподаватель отдела специального фортепиано,
Одесская средняя специализированная музыкальная школа-интернат
им. проф. П. С. Столярского,
Сабанеев мост 1, г. Одесса, Украина*

МЕТОДИЧЕСКОЕ СОПРОВОЖДЕНИЕ ОДАРЁННЫХ ДЕТЕЙ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ ИГРЕ НА ФОРТЕПИАНО

Статья посвящена проблеме работы с одарёнными детьми в процессе обучения игре на фортепиано. Важность организации специальных условий для воспитания и обучения одарённых детей не вызывает сомнений, так как есть необходимость учитывать особенности их психики. При этом, эффективное развитие является перспективной и важной работой в масштабах общества Украины, так как потенциал одарённых детей – это потенциал страны в целом. Проблема педагогического взаимодействия с одарёнными детьми была и остаётся актуальной для музыкальной педагогики, в частности в сфере фортепианного обучения. Поэтому, целью статьи является обоснование содержания методического сопровождения одарённых детей в условиях фортепианного обучения, как эффективной стратегии педагогического взаимодействия.

В статье раскрывается специфика одарённости, которая рассматривается как интегральное качество личности, которая развивается на протяжении всей жизни и особым образом влияет на результаты деятельности. Кроме когнитивных способностей, компонентами одарённости являются креативность и мотивация, направленная на конкретный вид деятельности. Музыкальная одарённость, которая проявляется как особый тип восприятия музыки, способность концентрироваться на занятиях, стремление подбирать на слух и импровизировать, стойкое интонирование, высокая координация движений, нередко проявляется в некоторых противоречиях. Так, например, это повышенная критичность, чувствительность, неготовность психоэмоциональной сферы к исполнению музыкальных произведений высокого уровня сложности, относительно возраста и т.д. Эти особенности требуют особого типа организации занятий, в качестве которого автор предлагает методическое сопровождение ученика.

Методическе сопровождение рассматривается в данной работе как творческое взаимодействие ученика и учителя, которое направлено на решение актуальных проблем в процессе всех этапов и форм фортепианного обучения. Автор предлагает эффективные методы такого вида работы, которые реализуют творческий и индивидуальный подходы и активизируют учебную инициативу, стимулируют любознательность, формируют рефлексивный потенциал одарённого ученика, актуализируют и углубляют его музыкально-исполнительский опыт. Среди методов названы такие: метод эвристической беседы, метод самодиагностики, метод портфолио и другие.

Ключевые слова: одаренность, музыкальная одаренность, обучение игре на фортепиано, методическе сопровождение.

*Zoya Nikolaevna Pokrovskaya,
Teacher at the Department of Special Pianoforte,
Odessa Secondary Special Musical Boarding School of Professor P.S. Stolarski,
1, Sabaneev Most Str., Odessa, Ukraine*

METHODICAL SUPPORT OF GIFTED CHILDREN IN THE PROCESS OF TEACHING THEM TO PLAY THE PIANOFORTE

The article is devoted to the problem of the work with gifted children in the process of teaching them to play the pianoforte. The importance of organization of special conditions for educating gifted children is out of the question, since there is a necessity to take into consideration peculiarities of their psyche. Besides, an efficient development is perspective and significant work in the scale of Ukraine's society, as gifted children's potential is the potential of the whole country. The problem of pedagogical interaction with gifted children has been and is still acute for music pedagogy, in the sphere of teaching pianoforte in particular. Therefore, the aim of the article is to substantiate the contents of the methodical support of gifted children under conditions of teaching the pianoforte as an efficient strategy of pedagogical interaction.

The specificity of giftedness, which is considered as an integrated quality of a person which develops during lifetime and influences the results of this activity in a special way, is revealed in the article. But for cognitive abilities, creativity and motivation directed at a certain kind of activity are the components of giftedness. Musical giftedness which manifests itself as a special type of music perception, the ability to concentrate oneself on classes, a striving to pick up tunes by ear and improvise, an enduring intoning, high movements coordination often manifests itself in some contradictions. This is an increased criticality, sensitivity, unpreparedness of the psycho-emotional sphere for performing musical works of a high complexity level, regarding age, etc.

Methodical support in the framework of the research is considered to be a creative interaction of a student and a teacher aimed at solving acute problems in the process of all the stages and forms of teaching the pianoforte. The author suggests efficient methods of this type of work which realise the creative and individual approaches as well as activate a training initiative, stimulate inquisitiveness, form gifted student's reflection potential, activate and deepen his / her musical and performing experience. These methods are as follows: the method of heuristic conversation, the method of self-diagnosis, the method of portfolio and other ones.

Key words: giftedness, musical giftedness, teaching of playing the pianoforte, methodical support.

Подано до редакції: 12.01.2017 р.

Рекомендовано до друку: 26.01.2017 р.

Рецензент: д.пед.н., професор Е. Е. Карнова